

Bart Eeckhout - Het Einde van het Compromis

Dames en Heren,

Vooraf wens ik de heer Elio Di Rupo te bedanken voor de perfecte timing van zijn ontslag. Dankzij die nieuwe wending in de regeringsonderhandelingen in België kon Johan Vande Lanotte zich vrijmaken en zijn belofte houden om hier voor u een lezing te geven. Anders had u het qua België met mijn bescheiden en licht verkouden aanwezigheid moeten stellen.

Ik wens de heer Di Rupo ook te bedanken voor zijn perfecte timing omdat hij zo de titel van mijn Nieuwspoort-rapportage 'Het Einde van het Compromis' een bijzondere actualiteitswaarde heeft gegeven. Dat is commercieel interessant voor de auteur. Ik raad de uitgever van mijn essay dan ook aan voldoende boekjes in Vlaanderen ter beschikking te stellen. Politieke boeken met een pessimistische titel zouden er wel eens gretig aftrek kunnen vinden.

Minder leuk is wel dat ik in het boek de heer Di Rupo de waarschijnlijke nieuwe premier van mijn land noem. Zelfs die voorzichtige omschrijving blijkt op dit moment nog te voortvarend. Het boek lag helaas al bij de drukker toen de formateur deze week onverrichter zake naar de koning trok.

Dames en Heren,

Er vallen minstens twee eerbare redenen te bedenken waarom het vanwege Nieuwspoort geen goed idee was om mij aan te stellen als rapporteur voor het jaarlijkse verslag over de verhouding tussen politiek en media. Om te beginnen ben ik geen Nederlander. Mijn kennis van de Haagse politiek is die van de dilettant. Het zou van een uitdagende arrogantie blijken geven als ik, een geïnteresseerd amateur zeg maar, de Nederlander lessen zou willen geven over de stand van het politiek-journalistieke complex in zijn land.

Wat meer is: eigenlijk ben ik zelfs geen politiek journalist (meer). Na twaalf jaar dienst in de Brusselse Wetstraat, ben ik deze zomer op eigen verzoek overgestapt naar de cultuuredactie van De Morgen.

Daarbij moet gezegd worden dat ik wel een persoonlijke geschiedenis heb met het rapporteurschap. In de bespreking die ik voor mijn krant maakte over de rapportage die Joris

Luyendijk vorig jaar afleverde, wees ik al op de treffende gelijkenis tussen fenomenen in de Nederlandse en Belgische politieke verslaggeving.

“Als een antropoloog beschrijft Luyendijk de vier 'stammen' die zijn pad kruisten: politici, lobbyisten, voorlichters en journalisten”, schreef ik toen. “Met name van die laatste groep is het opgehangen beeld weinig flatterend. Maar is het beeld correct? Als we eerlijk en zelfkritisch zijn: helaas vaak wel. (...) De kuddegeest, bijvoorbeeld, zit er echt wel in in dit vak: wat de een heeft, moet de ander ook hebben. Politici en voorlichters maken daar gebruik van.” Uiteindelijk heb ik uit die wat bittere zelfreflectie de uiterste consequentie getrokken: ik ben gestopt met over politiek te berichten. De betovering van de Wetstraat was uitgewerkt voor mij.

Politieke verslaggevers moeten lange uren kloppen, en daarover kunnen ze best een boompje doorzagen. Toch blijven ze elk debat van het eerste naaldje tot het laatste draadje volgen. Ze doen dat omdat de Wetstraat behalve een plek van macht ook een plek van betovering is. Het idee van macht is namelijk besmettelijk. Ze zullen het niet graag toegeven, maar neem het aan van deze insider: de illusie zelf deel uit te maken van dat machtsnetwerk is de drug die politieke waarnemers rechthoudt. Het is de balsem voor de vele overuren op de stoep van de Wetstraat 16. De Wetstraat functioneert als een aparte biosfeer met eigen levensvormen en gewoontes en in het Vlaams Parlement zelfs letterlijk onder een glazen stolp. Het is er normaal dat een wezenlijke discussie over de immense maatschappelijke gevolgen van de bevolkingsgroei in de steden passeert zonder enige rimpel te veroorzaken en dat een debat over nieuwe kiesregels tot diep in de nacht opwinding opwekt. Het is er ook normaal dat journalisten die nogal specifieke opwinding delen en verspreiden. Tot je pardoes tegen de wanden van de stolp botst en je dat allemaal niet meer normaal vindt. Dan is de betovering van de biosfeer 'Macht' uitgewerkt.

Elke goed functionerende democratie heeft behoefte aan zo'n aparte biosfeer waar politici, media, administratie en belangengroepen in een netwerk verbonden zijn. Punt is dat de bewoners van de stolp de laatste jaren aan territoriumdrift zijn gaan lijden. Er is, simpeler gezegd, gewoonweg te veel 'politiek' in de publieke ruimte. Als een exotische slingerplant overwoekert het politieke nieuws alle andere maatschappelijke vraagstukken - van de ontbijtprogramma's op de radio over de opiniepagina's in de dagbladen tot de late night shows op tv .

Burgers, de mensen die buiten de stolp leven, zijn best bereid om zich over politiek en haar georganiseerde meningsverschillen te informeren. Als elk meningsverschil evenwel opgepompt wordt tot een crisis van het staatsbestel, dan haakt de burger af. Als er vanuit de Wetstraat elke dag geschreeuw komt, hoor je op het eind nog enkel ruis. Ziedaar de kloof tussen burger en politiek. Voor die ruis draagt ook de politieke journalistiek een deel van de verantwoordelijkheid. Meteen toegegeven: ik ben zelf altijd een journalist van het spel geweest. Politiek was voor mijn een strijdperk met voortdurend wisselende kansen en met de macht als inzet.

Het lijkt evenwel of vandaag elke journalist enkel nog met het spelletje begaan is. Hoewel er vandaag meer dan ooit over politiek bericht wordt, dreigt de pers daardoor haar rol als waakhond precies minder op te nemen. Die ontwikkeling heeft met overdreven vereenvoudiging te maken. Het is zoveel gemakkelijker om een ideologische discussie over de toekomst van onze pensioenen uit te leggen als 'ruzie' tussen socialisten en liberalen. Het is vaak ook een erg menselijke prestigekwestie, alsof je als journalist pas voldragen bent, als je je deelgenoot kunt tonen van informele gesprekken en niet te controleren off the record citaten. Sommige politici zijn er meester in om journalisten de indruk te geven dat ze een bevoorrechte relatie onderhouden, terwijl ze hen 'exclusief' en "niet om op te schrijven" hun verborgen agenda dicteren. Ook dat is deel van de betovering van de biosfeer. En ook daar geldt: eens je de dubbele bodem in zijn hoed gezien hebt, valt het moeilijk om nog in de goochelaar te geloven.

Daarmee weze duidelijk dat ik de journalistiek niet onschuldig acht aan het fenomeen van oprukkende compromisloosheid dat ik in het kader van mijn Nieuwspoort-rapportage heb trachten te beschrijven. Met zelfkastijding heeft die vaststelling weinig te maken. Het belang van media in de manier waarop we vandaag naar het politieke bedrijf kijken, is immens. De vraag naar verantwoordelijkheid van de eigen positie uit de weg gaan, kan enkel een vervormde analyse opleveren.

Dames en Heren,

Bij het afwerken van dit verslag – bijna anderhalf jaar na de laatste verkiezingen in mijn land - heeft België nog altijd geen regering. Nederland heeft die wel, al moesten liberalen en christendemocraten er een hoogst uitzonderlijke en fragiele gedoogconstructie voor opzetten met de PVV van Geert Wilders. In beide landen werpen partijen die zich afzetten tegen het establishment een verre schaduw over het beleid.

Theater. Zo wordt het ontslag van Elio Di Rupo als formateur in België genoemd. Met een licht homofobe omschrijving wordt de Franstalige socialist neergezet als een 'drama queen'. Alsof dit soort schijnvertoningen er nu eenmaal bijhoort, en iedereen straks weer gezellig mee aan tafel schuift. Mocht het theater zijn, dan is het een strategie die niet meer functioneert. Na ruim 520 dagen zonder regering weten de Belgen tenminste dát: de oude rituelen van compromisvorming – inclusief dramatisch slaande deuren – werken niet langer. Dat heeft alles te maken met de centrale positie van de N-VA. Bij de regeringsvorming blijft de grootste partij in Vlaanderen aan de kant staan. Bijgevolg moet er een regering gevormd worden zonder meerderheid bij het Vlaamse kiezerskorps. Daarmee wordt geen wetsbepaling overtreden, maar het draagt bij aan de in Vlaanderen gekoesterde indruk dat de Vlaming uiteindelijk geregeerd wordt door een minderheid van Franstaligen.

Op die underdogperceptie kapitaliseert net de N-VA van Bart De Wever. Haar aanwezigheid hangt als een loden schaduw over de onderhandelingen. De nog altijd toenemende bijval voor De Wever toont aan dat dit fundamenteel andere tijden zijn om politiek te bedrijven. Die

vaststelling leidt tot een prikkelende paradox. Politici halen vandaag succes als ze erin slagen om zichzelf te distantiëren van het politieke establishment.

Wat geldt voor Bart De Wever, geldt voor Geert Wilders. De gedoogregering lijkt een constructie waarvan vooral toch weer Wilders zelf de vruchten oogst. De dubbelzinnige positie laat de PVV-voorman toe zichzelf te tonen als een vaardig politicus. Tegelijk kan hij de afstand bewaren met de traditionele 'Haagse regenten'. Daarbij haalt hij gretig uit naar de compromisvorming die boven de hoofden van 'Henk & Ingrid' bedisseld wordt. Vergelijken wijken altijd af van het eigen gelijk. Dat maakt elk compromis kwetsbaar voor verwijten van achterkamerpolitiek. In omwentelende tijden, zoals we ze nu beleven, knoopt een ruim publiek dat soort verdachtmakingen gemakkelijk in de oren.

Daar moet dan wel meteen aan toegevoegd worden dat de 'compromissenmakers' de geslaagde aanval op hun positie zelf mogelijk gemaakt hebben. Ten gronde hebben de klassieke partijen in Vlaanderen en Nederland ruimte gelaten op hun rechter- en linkerflank door hun niet aflatende ruk naar het centrum.

Sinds de ontzuiling in de samenleving proberen liberalen en socialisten de middenpositie te veroveren op de christendemocraten. Het idee daarbij is dat een stembusgang gewonnen wordt door degene die de kiezer uit de middenklasse aan zich weet te binden. Wie drumt naar het centrum, in de hoop bij de regeringsvorming in het midden van het bed te liggen, laat op zijn eigen flank ruimte voor vrijbuiters. Kiezers die geneigd zijn de klassieke partijen "in één pot nat" te stoppen, worden door die obsessie met het centrum gesterkt in hun oordeel.

Dat N-VA en PVV vandaag zo succesvol zijn, is dan ook geen toeval. De tijden van het poldermodel komen nooit meer terug. Waar het klassiek gelegitimeerde gezag in de verdrukking komt, is er ruimte voor een ander type leiderschap: dat van de charismatische leider. Het helpt als je daarbij een keer populistisch uit de hoek durft komen. Het compromis is dan een vanzelfsprekend doelwit.

Over hoe en waarom dat compromis nu succesvol belaagd wordt verneemt u alles in mijn rapportage 'Het Einde van het Compromis'. Ik wens u daarbij veel leesplezier. Het was een eer uw gast te mogen zijn.